

**PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
WYBRANYCH ELEMENTÓW WYPOSAŻENIA
KOŚCIOŁA FILIALNEGO
P.W. ŚW. MARCINA W GOŁASZYNIE**

Opr. mgr Dorota Biedrońska- Krówka
Kraków, listopad 2022 r.

I. PRZEDMIOT PRAC

Planowane prace konserwatorskie w kościele parafialnym p.w. Św. Marcina w Gołaszynie obejmują:

1. Ołtarz główny

Obiekt znajduje się w kościele wpisanym do Rejestru Zabytków nr. Rej. 1999 z 18.10.1973 r. Artefakty opisane w Białych Kartach z numerem VII.1967.

Celem prac jest zahamowanie procesu niszczenia i przywrócenie obiektom walorów technicznych i estetycznych możliwie zbliżonych do założeń autorskich, co pozwoli im na dalsze trwanie w historii, bez wtórnych nawarstwień fałszujących estetykę i prawdę historyczną.

II. ZAGADNIENIE HISTORYCZNE

Badania archeologiczne potwierdzają początki osadnictwa w tym miejscu już w początkach naszej ery. Parafia w Gołaszynie istniała już w 1295 r. o czym świadczy zapis przekazania tutejszych dochodów głogowskiej kolegiacie. W średniowieczu Gołaszyn miała wielu właścicieli z rodów rycerskich, w 1350 r. wieś należała do kapelana książęcego Ottona z Bytomia Odrzańskiego. W XVII w. wieś przeszła w ręce jezuitów II. i pozostała ich własnością do końca XVIII w. W XV w. osada rozwijała się dzięki położeniu na szlaku handlowym. W 1790 r. Gołaszyna podzielono na dwie części: kościelną i należącą do księcia kurlandzkiego Piotra Birona. Podział ten zachowany był do poł. XIX w. kiedy to właścicielem był książę Aleksandra Dino, a druga część wsi wchodziła w skład dóbr królewskich.

Kościół pod wezwaniem św. Marcina wzmiankowany w 1225 roku. Powstał w drugiej połowie XIII w. murowany z kamienia polnego, z jedną nawą i węższym zamkniętym trójbocznie prezbiterium od wschodu. Całość otacza mur kamienny wzniesiony prawdopodobnie w XV w. Do prezbiterium przylega kruchta od południa i zakrystia od północy, do nawy wieża od zachodu. Nawa przykryta drewnianym stropem z barokową polichromią, prezbiterium sklepieniem sieciowym (XVI w.) Nadbudowa wieży i przybudówki od południa pochodzą z 1883 roku. Wyposażenie wnętrza barokowe. Kościół był ostatnio remontowany w latach 60-tych XX w.

III. ZAGADNIENIA KONSERWATORSKIE

1. OLTARZ GŁÓWNY

1.1. OPIS

Ołtarz późno barokowy wzniesiony w początku XVIII w. Ołtarz przyścienny, architektoniczny, jednoosiowy ze zwieńczeniem i predellą, jednokondygnacyjny. Drewniany, rzeźbiony, polichromowany w kolorze czerwonej marmoryzacji i złocony. Poprzedza go skrzyniowa mensa z antepedium. Retabulum na predelli wspieranej przez wydatne boczne cokoły. W części środkowej retabulum nisza zamknięta łukiem pełnym, nadwieszonym zablendowana obrazem św. Marcina w bogato zdobionej wicią akantu ramie. W nadłuczach główki uskrzydłych aniołków i chmurki. Wic złocona na lazurowym tle. Obraz flankują rzeźby zdobione w technice szypolen, ustawione na wygierowanej predelli. Nastawa flankowana dwoma kręconymi kolumnami z bazami i kapitelami korynckimi, stojącymi na bocznych gierowaniach predelli. Kolumny na tle zwielokrotnionych, ukośnych pilastrów z korynckimi kapitelami. Pary wewnętrznych pilastrów ujęte uszami z ornamentem z wici akantu i wstęgi. Kolumny dźwigają profilowane, uskokowe belkowanie,

zredukowanego do nasadników kolumn, pomiędzy którymi umieszczono gołębicę ducha świętego w promienistej glorii w snycerskich obłokach. Na nasadnikach kolumn zdobione szypolen pełno postaciowe przedstawienia skrzydlatych aniołów. Nastawa ujęta pilastrami i spływami wolut, zamknięta łukiem odcinkowym, zwieńczona glorią promienistą z okiem opatrności w osi, adorowanym parą klęczących aniołów. W blendzie zastawy przedstawienie Boga Ojca tronuującego wśród chmur z główkami aniołków zdobionych w technice szypolen.

Na mencie ustawione rozbudowane, architektoniczne tabernakulum, bogato dekorowane ornamentem roślinnym, złoconym. Struktura trójosiowa z wydatnym cokołem, w partii którego umieszczone współczesne, pancerne cyborium. Nad tabernakulum znajdował się obraz Św. Rodziny w bogato zdobionej złoconej ramie. Obecnie obrazu brak.

Obraz św. Marcina w prześwicie środkowym retabulum jest z 1724w. pędzla Gotliba Jakoba Rybelwischer, prostokątny zamknięty łukiem pełnym od góry i odcinkowym od dołu, przedstawia świętego w pozie klęczącej pośród chmur i aniołów spośród których wyłania się Chrystus w czerwonej szacie. U dołu obrazu przedstawiono postać świętego na koniu rozcinającego mieczem płaszcz, aby darować klęczącemu przed nim ubogiemu.

1.2. BUDOWA TECHNOLOGICZNA

Ołtarz drewniany przyścienny z zasuwą, polichromowany i złożony, zdobiony elementami rzeźbiarskimi w technice szypolen.

Figury z ołtarza wykonano w drewnie lipowym. Rzeźbione są z pełnego klocka, z doklejonymi fragmentami – dłonie, fragmenty szat.

Wstępne rozpoznanie konserwatorskie pozwala na domniemanie, iż najwcześniejszą zachowaną na strukturze warstwą jest marmoryzacja na zaprawie klejowo-kredowej.

Prawdopodobnie elementy snycerskie i rzeźby wykonano z drewna lipowego, natomiast elementy konstrukcji z drewna iglastego. Drewno łączone za pomocą szeregu połączeń stolarskich klejonych i wzmocnionych konstrukcyjnie. Łączenia stolarskie na styk i pióro własne lub obce. Identyfikacja poszczególnych gatunków

drewna będzie jednak możliwa do sprecyzowania po demontażu i wykonaniu badań. Strukturę drewnianą pokryto białą zaprawą klejowo-kredową. Zaprawa cienka w kolorze białym, warstwa malarska cienko kładziona. Malatura imitująca marmoryzację czerwoną na strukturze, na kolumnach niebieską.

Elementy snycerskie, uszaki, ramę itp. pokryto czerwonym pulmentem i pozłożono złotem płatkowym, w tłach laserowane lazurowo srebrzenia.

Zarówno kolorystyka ołtarza jak i złocenia są w całości wtórne. Podczas kilkunastu renowacji ołtarz i rzeźby przemalowano, a złocenia pokryto imitacjami.

Obraz namalowano w technice olejnej na podobraziu z płótna lnianego naciągniętego na drewniane krosna.

Dokładne określenie budowy i stratygrafii nawarstwień na strukturze i wszystkich elementach ołtarza wykonane zostanie po demontażu i rozpoczęciu prac.

1.3. STAN ZACHOWANIA

Obiekt znajduje się w katastrofalnym stanie zachowania; jest bardzo zniszczony, zakurzony i brudny. Ołtarz był poddawany kilku renowacjom i kilku doraźnie przeprowadzonym pracom naprawczym, a niewłaściwie wykonane zabiegi w istotny sposób przyczyniły się do obecnego stanu rzeczy. Wtórne nawarstwienia fałszują autorskie dzieło i uniemożliwiają właściwy jego odbiór estetyczny. Tłusty kurz zgromadzony w zagłębieniach form rzeźbiarskich dodatkowo przyszarza kolorystykę. Zalegający brud i utrzymująca się w tych miejscach podwyższona wilgotność doprowadziła do odspojień i do ubytków zaprawy wraz ze złoceniami oraz warstw malarskich. Wtórne pokrycie całości ołtarza i jego wystroju snycerskiego spowodowało nieestetyczne wyoblenie formy snycerskich i rzeźbiarskich, zalanie profili listew, przez co całość kompozycji jest zafałszowana.

Wszystkie elementy ołtarza / konstrukcja, struktura, oraz elementy snycerskie i rzeźby/ zostały zaatakowane przez owadzie szkodniki drewna – widoczne są otwory wylotowe i wysypujący się z nich jasny pył drzewny, co świadczy o ich aktywności. Długotrwała działalność owadzik szkodników i długotrwałe mierne zawilgocenie doprowadziło do dużego destruktu budulca. Osłabione przez szkodniki drewno dużo łatwiej ulega uszkodzeniom mechanicznym, a proces destrukcji jest przyspieszony.

Bardzo widoczne jest to w miejscach gdzie odpadła zaprawa odsłaniając porowatą i pylistą strukturę drewna. Dalsze rozprzestrzenianie się owadzych szkodników drewna grozi przetrzuceniem się ich na inne zabytkowe, wykonane z drewna, sprzęty w tym kościele, przy których przeprowadzono prace konserwatorskie. Osłabione przez drewnojady drewno łatwiej ulega uszkodzeniom mechanicznym. Uszkodzenia o takim charakterze widoczne są zwłaszcza na kapitelach kolumn, uszakach, snycerce, gzymsowaniach i listwach profilowanych, czyli w obrębie drewna miękkiego.

Drewniane elementy konstrukcyjne są w wielu miejscach popękane, a poszczególne elementy składowe są bardzo rozeschnięte. Na całej strukturze widać rozklejenia i rozeschnięcia desek zwłaszcza poziome, tam występują szczeliny wypełnione tłustym kurzem. Na całości występują drobne pęknięcia oraz znaczne ubytki drewna, zwłaszcza na krawędziach struktury i snycerce. Praktycznie wszystkie połączenia stolarskie uległy rozluźnieniu, na stykach desek widoczne są szczeliny, lub wykruszenia zapraw wraz z warstwą malarską i złoceniami. Wszystkie te szczeliny są bardzo widoczne zwłaszcza tam gdzie praca drewna spowodowała wysunięcie lub zapadnięcie poszczególnych desek. Tak duża zmiana objętości drewna spowodowana jest jego pracą w zmiennych warunkach klimatycznych cyklu rocznego. Na skutek biologicznej destrukcji kleju wszystkie łączenia klejone uległy rozluźnieniu, czego wynikiem jest widoczny rysunek łączeń stolarskich na całej strukturze i snycerce. W obrębie snycerki występują ubytki formy rzeźbiarskiej

Zaprawy zarówno pierwotne jak i wtórne są źle zachowane, są miejscami odspojone z kieszeniami, miejscami odpadają odsłaniając poszczególne warstwy chronologiczne i technologiczne. Miejscowo występują spęcherzenia i spudrowania. Wszystkie zaprawy są znacznie zdegradowane zarówno wskutek zmian wilgotności, jak i działania organizmów saprofitycznych, co spowodowało rozkład spoiwa. Na całej powierzchni ołtarza występuje gęsta siatka krakelurów zarówno głębokich z licznymi odspojeniami i zróżnicowaniem wysokości w szczelinach, jak i drobnych, pajęczynowatych. Miejscowo zaprawa odpada tworząc naturalne odkrywki do warstw stratygraficznych, miejscowo łuszczy się i pudruje. Cała jej powierzchnia jest chropowata, guzłkowata, co świadczy o złym jej wyprowadzeniu i wtórnym nałożeniu grubych warstw bez odpowiednio przygotowanego podłoża

W związku ze złym stanem zapraw oraz ich nawarstwieniem warstwy złocień również uległy znacznemu zniszczeniu. Są one przetarte, przemyte, bardzo zabrudzone, miejscowo widać czerwony bolus. Czarne zaplamienia są wynikiem przemiany materii organizmów saprofitycznych żerujących na powierzchni w podwyższonej wilgotności, oraz zmianami kolorystycznymi w spoiwie olejnym użytym w trakcie poprzednich renowacji, jako lepiszcze dla złota i szlakmetal. Na elementach snycerskich występuje obecnie folia brązowa. Szlakmetal nie powtarza prawdopodobnie pierwotnych złocień. Pełne rozpoznanie jest na razie niemożliwe ze względu na brak dostępu do wyżej położonych dekoracji, ustalone zostanie w trakcie konserwacji. W wielu miejscach złocenia wraz z zaprawą odpadły odsłaniając drewno.

Warstwa malarska /przemalowanie/ jest silnie zabrudzona i bardzo zniszczona. W miejscach łączenia desek widać odspojone i odpadające jej złuszczenia. Wielokrotne przemalowania bardzo zniekształciły wygląd całości. Liczne ubytki do spodnich warstw umożliwiają odczytanie stratygrafii całości. Biała warstwa malarska na strukturze jest silnie zabrudzona i mocno pociemniała. W miejscach najbardziej narażonych na zniszczenie, czyli łączenia desek oraz wystające elementy zawierają więcej ubytków. W niektórych miejscach łuszczy się i osypuje. W naturalnych odkrywkach widoczne są spodnie warstwy kolorowej marmoryzacji – warstwy pierwotnej lub będącej wynikiem przemalowania ołtarza w XIX w.

Obraz jest zabrudzony, ma pociemniałe werniksy, liczne przemycia warstwy malarskiej, widoczną siatkę krakelurów. Na karnacjach widać punktowania zmienione kolorystycznie. Występują przetarcia do zaprawy zwłaszcza na obrzeżach. Jest ogólnie silnie zabrudzony, zakurzony, z pociemniałym i pożółkłym werniksem. Podobrazie uległo znacznemu destrukcji, jest nasiekane na obrzeżach, pozostałość po wbijanych gwoździach. Lico jest pofalowane i pęcherzowe wskutek złego naciągu na krosna. W tych miejscach brak wszystkich warstw technologicznych. Powierzchnia obrazu jest silnie popękana. Warstwa malarska pokryta jest siatką

głębokich krakelurów i płytkich pajęczynowatych. Podobrazie posiada deformacje powierzchni spowodowane złym przechowywaniem, osłabieniem mocowania lub deformacją samego krosna. Występują rozdarcia, liczne ubytki warstwy malarskiej i zaprawy oraz przetarcia warstwy malarskiej. Obraz był najprawdopodobniej wcześniej czyszczony – miejscami występują przemycia warstwy malarskiej.

Pełne rozpoznanie obiektu utrudnia brak bezpośredniego dostępu do całości. Dokładna ocena stanu zachowania i przyczyn zniszczeń możliwa będzie po demontażu obiektów i przeprowadzeniu pełnego zakresu badań konserwatorskich. Ważna dla dalszego postępowania jest zwłaszcza wnikliwa ocena zasięgu i stanu zachowania marmoryzacji.

1.4. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE.

Biorąc pod uwagę rangę obiektu, jego funkcję oraz stan zachowania proponuje się przeprowadzenie pełnej konserwacji zarówno technicznej jak i estetyczno plastycznej ołtarza, co pozwoli na zatrzymanie procesów dezintegracji oraz przywrócenie wartości artystycznej i estetycznej zabytkowi z początku XVIII w., będącego przykładem bardzo dobrego warsztatu i rzemiosła. Generalnie zakłada się usunięcie wtórnych nawarstwień przemalowań i przeloczeń. Przed przystąpieniem do prac należy wykonać badanie uściślające budowę stratygraficzną i technologiczną ołtarza. Wykonane zostaną sądy schodkowe, zgłady boczne oraz badania chemiczne pigmentów i spoiw.

Ze względu na zły stan zachowania, zwłaszcza mocne rozeschnięcia wielu fragmentów ołtarza – widoczne duże szczeliny związane z pracą drewna oraz osłabienie struktury spowodowane przez drewnojady, ołtarz wymaga całkowitego rozmontowania i przeprowadzenia wszystkich prac konserwatorskich w warunkach studyjnych. Dotyczy to przede wszystkim konieczności impregnacji strukturalnej drewna zniszczonych elementów ołtarza oraz powtórne złożenie całości tak, aby zniwelować widoczne obecnie nieprawidłowe połączenia stolarskie. Konieczne jest

przeprowadzenie impregnacji i dezynsekcji drewna, a także zabezpieczenie go przed wtórną inwazją owadów szkodników oraz częściowej wymiany elementów konstrukcyjnych ołtarza.

W pierwszym etapie prac proponuje się przeprowadzenie gruntownej konserwacji technicznej. Będzie ona miała na celu wzmocnienie strukturalne pierwotnych materiałów, przede wszystkim drewna poprzez głęboką, strukturalną impregnację żywicami syntetycznymi połączoną z dezynsekcją, metodą w kąpeli i powlekania z opóźnionym odparowaniem w parach benzyny ekstrakcyjnej, pod namiotem foliowym.

Dezynsekcję proponuje się przeprowadzić przez nasączenie drewna preparatem Permethrin – kompletnym, bezwonny, bezzapachowy i bezbarwny, nieszkodliwy dla człowieka środkiem, gwarantującym niejadalność drewna dla owadów przez okres 10 lat.

Impregnacja detali architektonicznych oraz rzeźb stanowiących elementy wystroju ołtarza ukierunkowana będzie na zatrzymanie procesu niszczenia drewna, zainicjowane działalnością owadów szkodników drewna oraz w miarę możliwości na podniesienie niskich własności mechanicznych, zapewniające dalsze trwanie tego obiektu w historii.

Wszelkie zabiegi wykonane w celu zapobieżenia procesom niszczącym przez modyfikację właściwości drewna oraz w celu wzmocnienia osłabionej tymi procesami struktury, polegać będą na przesycaeniu porowatej materii drewna odpowiednimi środkami impregnującymi. Wprowadzone zostaną w jego strukturę substancje utwardzające dążąc do tego, by trwale osadziły się w porowatej strukturze drewna, a w wyniku sklejenia produktów rozkładu częściowo lub całkowicie wypełniły wolne przestrzenie stałymi uformowaniami tworzywa i ogólnie wzmocniły masę nasyconego materiału. Jednocześnie w wyniku przeprowadzonych działań w tym zakresie, zmianie i poprawie ulegnie większość naturalnych właściwości drewna. Działania te dodatkowo także zdezynfekują, zdezynsekują i zahydrofobizują drewno. Efektem trwałym impregnacji, ponadto jest zabezpieczenie drewna przed inwazją owadów szkodników w przyszłości, zmniejszenie jego pracy, na skutek częstych w kościele zmian wilgotności bezwzględnej powietrza, etc. Podziału elementów pod kątem rodzaju impregnacji, dokonano na podstawie charakteru zniszczeń i stanu zachowania struktury wewnętrznej materiału.

Odwrocia elementów impregnowanych odczyszczono z brudu i kurzu oraz pozostałości wcześniejszych nieprawidłowych technologicznie napraw, powlekane będą kilkakrotnie roztworem impregnatu. Do strukturalnej impregnacji wykorzystany będzie 18% Heckol (polimetakrylan butylu), przygotowany z 50% roztworu polimetakrylanu butylu, zawieszony w octanie etylu. Do głębokiej impregnacji w kąpeli proponuje się użycie 12 % roztworu w/w. Proponuje się również ustabilizowanie rozłączonych desek z równoczesnym wykonaniem koniecznych uzupełnień o charakterze konstrukcyjnym z wzmocnieniem lub wymianą połączeń

stolarskich. Pęknięcia i odspojenia drewna proponuje się skleić klejem stolarskim. Przesunięcia desek spowodowane pracą drewna proponuje się zniwelować poprzez zrównanie ich od lica z przesunięciem nierówności na odwrocie. Do powierzchniowej impregnacji proponuje się zastosowanie 15% roztwór Paraloidu B-82 (kopolimer met akrylanu etylu z akrylanem metylu 7/3) zawieszony w roztworze acetonu i alkoholu etylowego (1:9).

Zakłada się uzupełnienie wszystkich brakujących fragmentów oraz ubytków formy rzeźbiarskiej i dekoracyjnej snycerki, a także rekonstrukcję wszystkich brakujących elementów. Zakres rekonstrukcji zostanie poszerzony o elementy, których stan techniczny nie pozwoli na prawidłową konserwację gwarantującą wytrzymałość technologiczną. Zasięg uzupełnień lub rekonstrukcji ustalony będzie podczas komisji konserwatorskich. Zniszczone fragmenty wymienione zostaną na nowe z zachowaniem pierwotnej techniki stolarskiej i materiałowej. Jedyne drobne ubytki formy rzeźbiarskiej zostaną uzupełnione kitem żywicy epoksydowej Axson SC 258.

Na obecnym stanie wiedzy o obiekcie, bez dokładnego rozeznania stratygrafii nawarstwień, budowy technologicznej i techniki wykonania, a także stanu zachowania poszczególnych warstw chronologicznych /zwłaszcza pierwotnej/, które będzie możliwe do określenia po demontażu i rozpoczęciu prac zakłada się uczytelnienie i eksponowanie pierwszej, wiecznej w naturalnych odkrywkach warstwy chronologicznej. Nie wyklucza się jednak w przypadku śladowo zachowanych warstw pierwotnych ekspozycji późniejszych warstw chronologicznych, zgodnych lub zbliżonych do oryginału. Sprecyzowanie postępowania konserwatorskiego może zostać określone w trakcie prac i przedstawione na spotkaniach komisji.

Zakłada się usunięcie wszystkich wtórnych nawarstwień metodami i środkami dobranymi na podstawie prób, tak, aby ich działanie było radykalne w obrębie warstw wtórnych, ale nieszkodliwe dla autorskich. Po usunięciu przemalowań i przemetalizowań należy przeprowadzić konsolidację warstw technologicznych zakwaszonym klejem króliczym na gorąco.

Złocenia i srebrzenia zostaną dokładnie oczyszczone chemicznie i mechanicznie. Fragmenty pierwotnie złoczone w technice klejowej zostaną zrekonstruowane w tej samej technice, o ile stan nie pozwoli na regenerację istniejących. Ubytki zapraw zostaną uzupełnione zaprawa kredowo klejową, a ubytki złoczeń szlachetnym złotem płatkowym 23,5 karatowym i proszkowym w technice pulmentowej na pulmentach żółtym i czerwonym, na mat i poler zgodnie z technologią pierwotną. Zakłada się pełną rekonstrukcję złoczeń na trzonach kolumn ze względów estetycznych - obecnie przetarcia złota uwypuklają łączenia płatków, co wpływa niekorzystnie na ich odbiór. Srebrzenia po oczyszczeniu i regeneracji należy uzupełnić srebrem straconym w technice bolusowej.

Ubytki warstwy malarskiej proponuje się uzupełnić w technice oryginalnej metodą scalającą, po uzupełnieniu i opracowaniu zapraw. Do uzupełnienia ubytków

zapraw na strukturze proponuje się użycie modyfikowanej zaprawy akrylowej Beckers.

Rzeźby w technice szypolen należy oczyścić, usunąć przemaalowania, przeprowadzić wszystkie zabiegi techniczne i opracować estetykę zgodnie z technologią szypolen, laserunkami z transparentnej bieli w białym szelaku.

Należy przeprowadzić pełną konserwację obrazu św. Marcina. Prace konserwatorskie dotyczące obrazu olejnego obejmą: oczyszczenie powierzchni, usunięcie pożółkłych werniksów, konsolidacja warstw stratygraficznych, ewentualny dublaż, w przypadku dużych zniszczeń podobrazia. Wadliwie wykonane krosna proponuje się wymienić na nowe klinowe, fazowane. Ubytki zapraw uzupełnione zostaną kitem kredowo klejowym lub emulsyjnym, warstwa malarska zostanie scalona kolorystycznie przez punktowanie farbami olejno żywicznymi. Proponuje się użycie werniksu damarowego zmatowionego woskiem, jako warstwy zabezpieczającej.

W celu zabezpieczenia przed nadmiernym brudzeniem oraz przetarciami, ale także dla łatwiejszej pielęgnacji obiektu w przyszłości warstwy malarskie i złocenia proponuje się zabezpieczyć odpowiednimi materiałami / pasty woskowe, caponlaki/

Po wykonanie pełnej konserwacji technicznej i estetycznej wszystkie elementy ołtarza zostaną ponownie złożone i zamontowane w kościele z zachowaniem tradycyjnych połączeń stolarskich oraz, w razie potrzeby dodatkowych wzmocnień metalowych.

Wszystkie zabiegi konserwatorskie zostaną udokumentowane fotograficznie i pisemnie.

1.5 PROGRAM PRAC

Na obecnym etapie wiedzy o obiektach przewiduje się następującą kolejność działań konserwatorskich:

Środki chemiczne i technologia może zostać zmieniona (za wiedzą Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków) w trakcie zabiegów konserwatorskich, po wykonaniu prób na obiekcie (dopasowanie do zaistniałych problemów konserwatorskich).

1. Oczyszczenie powierzchni ołtarza z niezwiązanego kurzu i luźnych nawarstwień.
2. Demontaż połączony z inwentaryzacją. Przewiezienie do pracowni.
3. Dokładne badania stanu zachowania, technologii i zakresu występowania warstw pierwotnych - sondy, odkrywki, ew. badania analityczne.
4. Usunięcie przemaalowań ze struktury ołtarza metodami mechanicznymi i chemicznymi, po przeprowadzonych próbach.
5. Usunięcie przezłoczeń wykonanych w technice olejnej /mixture/.

6. Oczyszczenie powierzchni drewna od odwrocia- mieszanina benzyny, wody i detergentu.
7. Dezynsekcja drewna preparatem permethrin – komplet przez powlekanie i iniekcje.
8. Impregnacja osłabionych i zniszczonych elementów struktury i wystroju ołtarza wykonana zostanie metodą w kąpeli i powlekania przy użyciu roztworu Heckolu w kompozycji rozpuszczalników /ksylen, toluen, aceton/. Do impregnatu dodane zostaną środki grzybo i owadobójcze. Odparowanie elementów impregnowanych nastąpi w środowisku zagęszczonych par benzyny ekstrakcyjnej i kompozycji rozpuszczalników w celu opóźnienia odparowania i równomiernego rozłożenia żywicy w impregnowanym drewnie. Zacieki impregnatu zostaną oczyszczone rozpuszczalnikiem. W przypadku impregnacji elementów z polichromią olejną, powierzchnia ich zostanie zabezpieczona bibułą japońską na kleju glutenowym.
9. Usunięcie wadliwych połączeń stolarskich i metalowych gwoździ.
10. Ewentualna wymiana elementów drewnianych, których osłabiona struktura nie spełnia zadań konstrukcyjnych oraz wzmocnienie odkształconych i spękanych części od odwrocia.
11. Sklejenie pęknięć. Rozeschnięcia i szczeliny pęknięć zostaną uzupełnione taszlami z drewna identycznego gatunkowo na kleju glutenowym. Większe uzupełnienia proponuje się osadzić na drewnianych kołkach. Dopuszcza się możliwość zastosowania wkrętów stalowych i metalowych kątowników do ustawienia ołtarza w razie konieczności.
12. Zaklejenie drobnych spękań i sęków od lica płótnem lnianym. Użyte zostanie płótno dekatyzowane i klej glutynowy.
13. Rekonstrukcje brakujących i zniszczonych detali zdobniczych w drewnie dobranym gatunkowo. Drobne ubytki formy rzeźbiarskiej proponuje się wykonać z żywicy epoksydowej firmy Axson o symbolu SC 258.
14. Rekonstrukcja i uzupełnienie brakujących zapraw. Użyta zostanie zaprawa kredowo klejowa modyfikowana plastyfikatorem /zmydlony воск pszczeli/.
15. Przygotowanie zapraw pod polichromię i złocenia przez szlifowanie ich powierzchni papierem ściernym i tamponami miękkiego materiału.
16. Uzupełnienie ubytków pulmentu z zachowanym rozróżnieniem na partie matu i poleru /pulment żółty i czerwony /.
17. Wykonanie scalenia złoczeń przez uzupełnienie brakujących fragmentów i wykonanie rekonstrukcji tam gdzie złocenia nie są zachowane złotem płatkowym Rosenoble Doppel Gold 23 $\frac{3}{4}$ karata prod. Austriackiej firmy Dungal. Srebrzeń - srebrem strąconym firm Kremer.
18. Uzupełnienie lub rekonstrukcja laserunków na srebrzeniach w technice żywiczej.
19. Zabezpieczenie dolnych partii złoczeń narażonych na mechaniczne przetarcia roztworem Paraloidu B-72 w alkoholu.
20. Uzupełnienie warstwy malarskiej w pierwotnej technice, po akceptacji

Komisji konserwatorskiej.

21. Zabezpieczenie warstwy malarskiej werniksem damarowo-woskowym i pastą z woskiem mikrokrystalicznym.
22. Uzupełnienie i zabezpieczenie rzeźb w technice szypolen.
25. Konserwacja obrazu św. Marcin.
  - Demontaż obrazu i przewiezienie do pracowni.
  - Ocena stanu zachowania wszystkich warstw technologicznych, oględziny od odwrocia, stwierdzenie sposobu montażu podobrazia płóciennego (krosna, deskowanie?) oraz wykonanie dokładnych badań stratygraficznych.
  - Oczyszczenie warstwy malarskiej z brudu i kurzu.
  - Usunięcie pożółkłego werniksu, ewentualnych kitów i retuszy. Środki i metody dobrane zostaną na podstawie wcześniej wykonanych prób.
  - Wyprasowanie obrazu na stole niskociśnieniowym i konsolidacja warstwy zaprawy i malarskiej z podobrazem płóciennym (możliwa impregnacja lub w przypadku złego stanu zachowania płótna pierwotnego wykonanie dublażu).
  - Uzupełnienie i opracowanie ubytków zaprawy kitem kredowo klejowym lub emulsyjnym.
  - Impregnacja kitów alkoholowym roztworem szelaku.
  - Napięcie obrazu na krosna (oczyszczenie, wzmocnienie i ewentualna impregnacja istniejących lub w przypadku złego stanu zachowania wymiana na nowe).
  - Werniksowanie lica obrazu werniksem damarowym.
  - Uzupełnienie ubytków warstwy malarskiej, scalająco do otoczenia farbami olejnymi firm Rembrandt i Talens, odsączonymi na bibułce z werniksem damarowym, jako spoiwem.
  - Werniksowanie końcowe werniksem damarowym i naniesienie warstwy werniksu matowego w sprayu firmy Talens.
23. Montaż ołtarza w pierwotnym miejscu.
24. Wykonanie dokumentacji konserwatorskiej – fotograficznej i opisowej Rejestrującej stan zachowania i przeprowadzone zabiegi.